

ŽUPA BRUSJE NA HVARU

JOŠKO KOVAČIĆ

UDK 282

Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara
HVAR

Izvorni znanstveni rad

U članku se iznosi sažeta povijest župe Brusje na otoku Hvaru: naseljavanje i pučanstvo, sakralni spomenici, župnici i svećenici, škola i drugi važniji podaci, većinom prema neobjelodanim arhivskim vrelima.*

Selo se Brusje smjestilo na visoravni najzapadnijega dijela otoka Hvara, samo oko 6 kilometara od grada Hvara, sedamstoljetnog središta istoimene općine i biskupije.

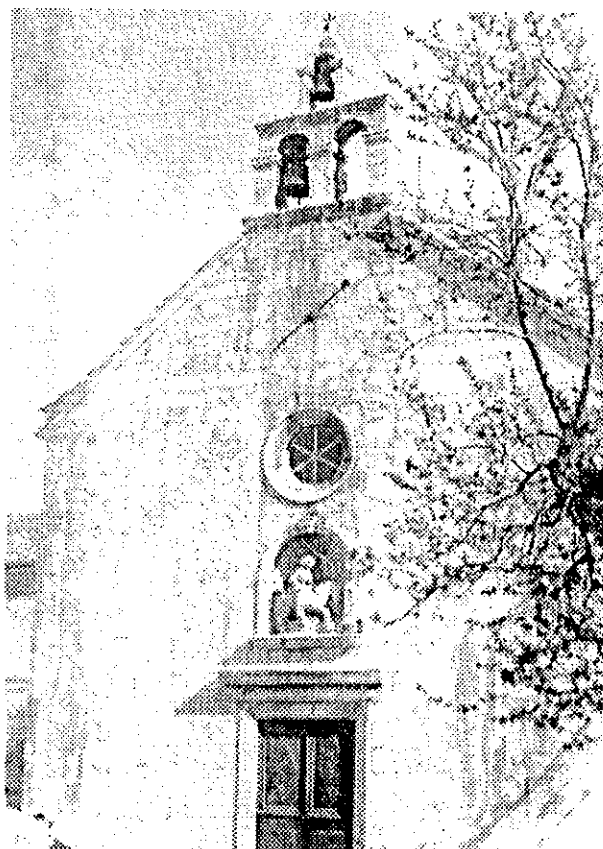
Prostor današnjeg Brusja bijaše zastalno naseljen najkasnije u neolitiku. Među šezdesetak ovdašnjih spiljskih lokaliteta ističe se spilja Smokvina s ostacima gradinske i hvarske keramike. Pretpovijesna utvrda Gračišće te utvrde Lompić i Lompesa, sve tri na ulazu u Starogradski zaljev, korištene su i u vrijeme grčkog i rimskog naseljenja, a potonje dvije svakako i za signaliziranje svjetlom, kako im govore i imena. Od pretpovijesnih spomenika valja navesti i devastiranu Velu gomilu, a od onih antičkih ostatke rimske "villae rusticae" na položaju Njivice.¹

---

* Pisac duguje zahvalnost pok. o. biskupu Celestinu Beznaalinoviću, sadašnjem biskupu mons. Slobodanu Štambuku te mons. Josipu Šantiću, hvarskom župniku i generalnom vikaru, na uvidu u Biskupski i Župni arhiv u Hvaru. Posebno zahvaljujem vlč. don Emilu Pavišiću, ranijem bruškom župniku, na uvidu u Župni arhiv u Brusju. Mnogo su mi pomogli g. Marko Hraste-Minge p. Petra, povjerenik CZKBOH na Brusju i g. Mate Miličić-Čripo p. Milivoja, predani čuvari bruške baštine. Kolegi Zdravku Fistoniju zahvaljujem na fotografijama. - Pravi je mentor ovoga rada sada pokojni Visko Dulčić-Šamore (Brusje, 1923. - Split, 1985.), čija je zanesena ljubav prema zavičajnoj baštini potaknula i potpisanoga, njegova daljeg rođaka, da se i sam prihvati tog mukotrpnog i nezahvalnog posla, koji ipak ispunja zadovoljstvom, pa mu i iza smrti ovdje hvala.

¹ G. NOVAK, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb 1972, 23; V. DULČIĆ, *Spomenici Brusja*, Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 2, Hvar 1960, 13; Isti, u *Periodičnom izvještaju Centra za zaštitu kulturne baštine Hvar*, br. 79/1976, 7-8; B. ČEČUK - N. PETRIĆ, *Otok Hvar - novi pretpovijesni nalazi*, Arheološki pregled 18, Beograd 1976, 15; N. PETRIĆ, *Arheološke bilješke s Hvara*, Hvarski zbornik 4/1976, 217, 219, 223-225; N. VUJNOVIĆ, *Uništena prehistorijska gomila kod Brusja*, Periodični izvještaj Centra br. 162/1994, 86-87.

Nakon ovoga slijedi muk sve do 14. st. Najstariji dio hvarskog općinskog statuta redigiran 1331. godine po svom zemljišniku pokazuje da je naseljeni dio otoka Hvara tada obuhvaćao samo prostor središnjeg otočkog polja između Staroga Grada i Jelse. Ostalo bijahu nenaseljena područja u općinskoj vlasnosti. Brusje se tada ne spominje niti kao lokalitet, a ovaj je dio otoka označen kao "općinsko područje Sv. Pelegrina", od uvala Maslinice i Dubovog dola uključno na istoku do crkvice na najzapadnijem otočkom rtu, po kojoj je dobio ime.

Izvorni izgled pročelja župne crkve
(snimak iz 1939. u fototeci M. Miličića)

Pročelje župne crkve (sadašnje stanje)
snim. Zdravko Fistončić 1994.

Ovdje tada tek nastaje Novi Grad, Novi Hvar, sadašnji Hvar, za razliku od Staroga Hvara (sada Staroga Grada) — kao novo sjedište Općine i Biskupije. No agrarna prenaseljenost srednjega dijela otoka i stalan prirast pučanstva učinili su da su se i ta pusta područja počela krčiti i zasađivati lozom kao višegodišnjom kulturom, a to je zahtijevalo trajno naseljavanje. Proces je tekao na dva načina: ilegalnim prisvajanjem — te legalnom investituroom na općinsku zemlju, tzv. gracijom, pri čemu bi obrađivač postajao općinskim težakom (kolonom) i davao Komuni dio prihoda kao vlasnički dohodak (rentu). Taj se proces razmahao

osobito od 15. stoljeća, no počeo je već u drugoj polovici 14. stoljeća. To nam svjedoči zemljišnik sastavljen vjerojatno 1380. godine, koji navodi više bruških toponima, uključujući i sam naziv Brusje, te više posebnika-vlasnika zemlje, uz većinski općinski posjed. Posebno je zanimljiv spomen vlasnika Vratiše i Prvina Ročića te baštinika Slavić na Ozrinu, dakle u blizini kasnijeg Brusja, koje je bilo istočnije od sadašnjeg naselja. No kako se redovito spominju zemljišta pod žitaricama, čini se da to još nisu bili stalni stanovnici.²

Sam naziv Brusje bio bi zbirna imenica izvedena od "brus", u starome značenju: "kamen".³ Toponim je u izvjesnom smislu opetovan u mjesnim lokalitetima Brusna Glava i Brusni Dolac.

Postanak Brusja kao naselja valja staviti u 15. stoljeće, kad ovamo dolaze prvi stalni naseljenici, kojih su potomci u ovome selu do dana današnjega. Osim spomenutih, dodatni su uzroci ovdašnjeg trajnog naseljavanja dolazak Hvara pod stabilnu mletačku talasokratsku vlast (1420.), što je dovelo do procvata otoka i, posebno, Brusju obližnjega grada Hvara.

Najstariji je na Brusju rod *Dulčić*, koji potječe iz Vrbanja.⁴ Godine 1449. dobiva Radić Dulčić općinsko zemljište "*a parte sirochj uel sancti uitj in vna uallicula ab aust/r/o uie colmmun/is*", dakle, prema Sv. Vidu sada kod Veloga Grablja, za gradnju vjerojatno pastirskog stana (*locus*).⁵ Dulčići su se kasnije razgranali na brojne ogranke, kojih su nadimci⁶ poslije postali prezimena:

² S. LJUBIĆ, *Statuta et leges. ... civitatis et insulae Lesinae*, MHJSM I., III., Zagrabiae 1882-3, 204 i 337; J. KOVAČIĆ, *Hvarski ager u srednjem i novom vijeku*, Mogućnosti 1-2, Split 1993, 208-211; Isti, *Župa Bogomolje na Hvaru*, Služba Božja 1/XXXV, Makarska 1995, 30.

³ P. SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima I.*, Zagreb 1950, 208, 225; 265; M. HRASTE, *Antroponimija i toponimija općine hvarske*, *Hrvatski dijalektološki zbornik 1*, Zagreb 1956, 350. — To nas tumačenje ne zadovoljava, jer u nas imade previše kamena (na Brusju pogotovu!) da bi po tome nastao specifičan toponim. Možda je riječ o posebnoj vrsti kamena, ili konfiguraciji. Druga tumačenja v. u Ž. VEKARIĆA, *Pokušaj tumačenja nekih hvarskih toponima ...*, *Zapisi o zavičaju*, Jelsa 1973, 78-79. — Toponim Brusje spominje se i na Braču već 1184. g., u poznatoj Povaljskoj listini (I. OSTOJIĆ, *Povlja - povijesni prikaz*, Split 1968, 53).

⁴ Radić Dulčić koji se navodi malo kasnije spominje se kao "Radich Dolcich" 1425. u Vrbanju — *Statuta* (bilj. 2), 357. Godine 1454. dobiva Marin Lukin Dulčić zemlju u Vrbanju na Gorici kod baštinika istoga Radića (Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru, *Libro Grazie N^o sei*, 58). Dulčići se u Vrbanju spominju i 1467. (Biskupski arhiv u Hvaru, *Liber rubeus*, 53), 1518; A. GABELIĆ, *Ustanak hvarskih pučana*, Split 1988, 668; itd.

⁵ Arhiv Centra, nav. *Libro Grazie* (4), 39 v - 40.

⁶ Nadimak Dulčića "Samare" (danas: Šamore) u prošlosti se također koristio kao prezime (usp. Župni arhiv u Hvaru, *Matica krštenih III*, 148 - 1746.). Dolazi valjda od opće imenice "samar" (usp. mletački "somaro" = tovarna životinja, magarac). Izumrli su nadimci/prezimana Dulčića: Fustić (npr. 1741. — Ista matica, 189 v) i Vežić (1745. — Isti arhiv, *Matica vjenčanih I.*, 150 v). Godine 1672. nalazimo Luku Dulčića zv. Terunčić (Povijesni arhiv u Zadru, *Arhiv Hvara kut. 11*, *Instrumenti terzo ... Pasqualigo*, 29 v - v. Domančić).

Babovac (ranije: Babavac)⁷, *Hailo*,⁸ *Hraste*,⁹ *Hure*,¹⁰ *Mihovilčević*,¹¹ *Pandol*,¹² i *Visković*.¹³ Ovdje treba navesti nekoliko prezimena nastalih u novije vrijeme od starih Dulčića: tako je nekoliko ogranaka roda Pandol (Mirin, Topo) vratilo koncem prošlog i početkom ovoga stoljeća staro prezime Dulčić, a tri ogranka roda Hure uzela nova prezimena *Jurjević*, *Perinić* i *Petrović*.¹⁴

Slijedeći rod koji nahodimo na Brusju su Radišići, kasnije prozvani *Miličić*. Godine 1472. dobiva Petar Radišić (radicich) graciju za lokvu ili vrt "na bruschij nauosor" (= na Ozrinu?), a 1506. Luka Radišić (Radissich) p. Petra (njegov sin?) dobiva, također od Općine, osim zemljišta koja je iskrčio još otac, i 30 motika na Veloj Pasici kod Matula Vlašića i Marina Bračanina.¹⁵ Prezime

⁷ Godine 1708. spominje se Dulčić "alias Babaz", god. 1740. umro je klerik Nikola Babavac, a 1754. se navodi Dulčić zv. Babovac. — ŽAH, Matica vjenčanih I., 105 i Matica umrlih I., 23 i 61 v.

⁸ Godine 1638. kršten je Luka sin Mate Dulčića "nuncupati Haijlo" (Isto, Matica krštenih II, 216). Još 1619. kršten je "chael" (!) sin Matija Dulčića i Dinke Rusanović iz Jelse (ista matica, 242). Krštenik je upisan pod slovom M, pa je možda Hailo isto što i Mihailo, Mihovil (Michael).

⁹ Godine 1682. spomenut je Mate Dulčić "dictus Hraste" (Isto, 126 v).

¹⁰ Godine 1706. spominju se kao "Hure, alias Dulcich", a 1737. "Dulcich alias Hure". Godine 1783. preminuo je svećenik Mate Dulčić-Hure (ŽAH, Matica vjenčanih I., 101 i 139; Matica umrlih I., 81 v). - Etimologiju prezimena Hraste i Hure možemo naslutiti u promjeni početnoga "k" u "h", što je češća pojava. (Usp. P. ŠIMUNOVIĆ, *Naša prezimena*, Zagreb 1985, 129 i analogan slučaj splitske obitelji Ivanišević-Kure/Hure, priopćen mi od pravnika I. Kasandrića).

¹¹ Godine 1748. spominje se "Dulcich alias Mihouilceuvich", a 1754. umire Ivan Dulčić "zvan Mihovilčević ili Bosna" (ŽAH, MV I., 158 v i MU I., 110). Prezime je nastalo po Mihovilu (Mihovilu) Dulčiću: tako se 1760. - 1765. spominju Mihovil Dulčić p. Mate zv. Bujaca, Mihovil Dulčić p. Mihovila zv. Mihovilac, Mihovil Mihovilčević zv. Bujaca, Mate Dulčić zv. Mihovilčević p. Mihovila, Marin Mihovilčević zv. Mihatov. (Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, IX. Popolazione, Estimo delli Mosti della Com(m)unità...ii760, 17; Estimo ...Mosti..i76i, 39; Estimo...Mosti...i765, 17 i 37).

¹² Godine 1674. navodi se Luka Pandolfi, 1682. Mate "Dulcich dictus Pandolpho", a 1691. isti kao "Dulčić zv. Pandol" (ŽAH, MK II., 17 v, 21 i 33). Korijen je, dakle, italo-germansko osobno ime Pandolfo, koje je nosio i mletački admiral Guoro u 16. st. (Usp. Povijesni arhiv u Zadru, ostavština d. Š. Ljubića, kut. 3, V., 7, 18).

¹³ Godine 1684. zabilježen je "Luca Dulcich d.^o Viscouich" (Arhiv benediktinki u Hvaru, najstarija računska knjiga, 195 v), a slično i 1768. (Župni arhiv Brusje, Matica krštenih I., 1).

¹⁴ Aktualni anagraf u Župnom arhivu u Brusju (dalje: ŽABr).

¹⁵ Libro Grazie (4), 157; Arhiv Boglić-Božić (11).

Miličić dobivaju po Milici, ženi Cvitana Marijanova, vjenčanih 1623. godine.¹⁶ Od Radišića-Miličića potječu i Filičevići (izvorno: Filipčević), danas u Hvaru.¹⁷

Već god. 1519. nalazimo Paliriće (danas: *Palarić*), a 1733. njihov nadimak Berica, poslije posebno prezime.¹⁸ Od 1707. spominje se prezime *Jeličić*,¹⁹ a od isitog su stoljeća ovdje nastanjene obitelji *Zoranić* iz Zastrazišća (1744.) te *Zaninović* (1757.)²⁰ i *Tudor* iz Grablja. Godine 1798. vjenčao se u Brusju *Skansi* iz Sumartina.²¹

U 19. i 20. stoljeću priženjuju se ovdje obitelji (u zagradi godina vjenčanja): *Knezović* (iz Grabovca, 1887.), *Marušić* (iz Hvara, ali ranije iz Dola na Braču, 1890.), *Škare* (iz Grabovca, 1900.), *Pavlović* (iz Gornjeg Sela na Šolti, 1907.), *Rogošić* (iz Dugopolja, 1934.), *Dragun* (iz Lokvičića).²²

¹⁶ Moguće da je rod Radišića nastao od Radića (Radiše) Dulčića (bilj. 4). Rečeni Cvitana Marijanov zaveden je pri vjenčanju s Milicom Krstulović-Mileta, Hvarkom, pod prezimenom Dulčić, no to može biti i nadimak po ženskoj lozi, kako je i kasnije znalo biti. — Godine 1634. kršten je sin Cvitana Radišića "ili Marijanovića" i žene mu Milice; 1678. isti? se navodi kao Radišić zv. Miličin; 1708. (i nešto dalje) rod se spominje kao "Radissich alias Milicich" (ŽAH, MV I., 21 v; MK II., 62, 148, 342; III., 36). — Čini se da je i zadnji poglavica Yaghan Indijanaca na Ognjenoj zemlji bio poteklom Brušanin (v. M. SOLETTO, Indijanski poglavica Jose Milichich, *Novi svijet* br. 7, Zagreb 9.IV.1994, 11-13).

¹⁷ Oko god. 1584. rođen je Filip sin Cvitana Radišića, 1636. javlja se Radišić ili Filipović, 1646. zabilježen je Filipac Radišić, a 1672. Radišić ili Filipčević. Godine 1756. i 1769. spominju se kao "Nikoličić, Sladojev ili Filipčević" iz zaseoka Dolci kod Brusja (ŽAH, MK II., 113 i 273; III., 40 i 200 v; MV I., 37 i 69; II., 45). — Godine 1672. u Dolcima se spominje kuća vlastelina Pavla Jurjevića-Zorzia (Arhiv Hvara /6/, 58). — Kasnije u 19. st. Fili/pčevići žive u zaseoku Njivice (v. bilj. 1 i Arhiv Centra, Arhiv općine Hvar, XIX., 26/1811; LXXVI., 233/1830 i XCIX., 1047/1839). Godine 1764. zemljovlasnici Vranjican-Calotti dobili su biskupsku dozvolu da u Njivicama sagrađe bogomolju sv. Joakima (BAH, Pontalti Extraordinarium, 160-162), no do gradnje nije očito nikada došlo. — Uz poblize nepoznato prezime "Brizanin", u najstarijem se popisu Brušana iz 1673. g. (v. Arhiv Hektorović u IC PZ HAZU u Dubrovniku, svez. 144) bilježi i obitelj Radišić zv. Baćeš (Bachies). Krajem je 17. st. jedan Baćeš postao težakom na Lokvenoj Glavi, na zemljištu vlasnosti augustinaca i po njima prozvanom Fratarsko (Župni arhiv Sućuraj, augustinski spisi).

¹⁸ V. DULČIĆ, *Prilozi povijesti Brusja u 16. stoljeću*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 10, Zagreb 1977, 500; ŽAH, MV I., 54. — Prezime Palirić očito dolazi od "palir" = glavni majstor-zidar. Godine 1747. navodi im se nadimak Bajlo — ŽAH, MK III., 66.

¹⁹ Arhiv Centra, Dokumentacija, 33 (Stjepan p. Jurja) — Jeličići su očito sa Sućurja, kako svjedoči i njihov nadimak Malicija (kasnije prešao na Hančeviće) Godine 1633. vjenčao se u Hvaru Juraj "Malitia de Villa S. Georgij", možda otac gorespomenutog (ŽAH, MV I., 33 v). Jedan je od današnjih nadimaka - Bokan - po prezimenu majke (Isto, MK III., 129-5) iz Zastrazišća.

²⁰ Arhiv Centra, Libro Grazie 1737-1755, 106 v i 107; ŽAH, MK III., 30; Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, IX. Popolazione, Gratia 1757.

²¹ ŽABr, MV I., 95. Po vjerojatnoj predaji doselio se kao kllesar na gradnji crkve. — Obitelj starinom potječe iz Bergama u Italiji (A. JUTRONIĆ, *Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču*, ZNŽOJS 34, Zagreb 1950, 210).

²² Prema aktualnom župnom anagrafu. — Dodajemo nekoliko u novije vrijeme iseljenih obitelji: Pocrnjić (iz Donjeg Doca, 1923.), Ravlić (poteklom iz Kozice), Rinčić (iz Marine).

Od ranije izumrlih i iseljenih obitelji najprije se spominje Matul Raguzinić, koji je 1454. dobio graciju "i/n/ brussie" gdje je imao kućicu.²³ Od 16. do 18. st. nalazimo na Brusju Marčiče, izvorno Maričiče iz Vrbanja koji su pod potonjim, prvotnim prezimenom i danas u Hvaru.²⁴ U 16. i 17. st. nahodi se ovdje rod Duklin,²⁵ a u 18. i 19. st. Barbarići, koji su oko 1800. g. bili najimućnija i najuglednija bruška obitelj.²⁶ Hančevići, koji su u Hvaru od početka 17. st. do danas, navode se na Brusju od 18. stoljeća.²⁷ Ovdje u 18. st. nalazimo i Domančiče, koji su od 17. st. do danas u Hvaru.²⁸ Od 18. do 20 st. tu je i obitelj Carić.²⁹

Brusje je jedino srednjovjekovno naselje na Hvaru (osim Sućurja) koje je promijenilo prvotni položaj. Isprva u 15. st. selo je nastalo na pristrancima brda Ozrin, nekoliko kilometara istočno od današnjega smještaja, gdje još ima ostataka tih davnih nastambi (tzv. Gornje ili Staro Brusje). Najkasnije u 16. st. ono je na sadašnjem mjestu.³⁰

²³ Libro Grazie (4), 58 v.

²⁴ V. DULČIĆ, n.dj. (18), 500 i 501; Arhiv Hvara (6), kut. 11, Bragadin Instrumentorum Quintus, 4v - 5; Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, IX. Popolazione, Gratie i748. — Njihov nadimak Kralj (Kraljić - v. ŽAH, MU I., 21 v) danas nose Viskovići. — U Vrbanju se spominju npr. 1467. (Liber rubeus /6/, 53), 1631. (Povijesni arhiv u Splitu, AN X., 1, 79), itd.

²⁵ God. 1552. zapisan je Nikola "duchlin d(e) brusie" (Povijesni arhiv u Zadru, ostavština d. K. Vučetića, IV.), 1681. Duklin zv. Vežin (Vezin), a 1691. samo Vežić (Vesich — ŽAH, MK II., 33 i 194 v). Valjda ogranak Dulčića, s kojima dijele ovaj nadimak (v. bilj. 6).

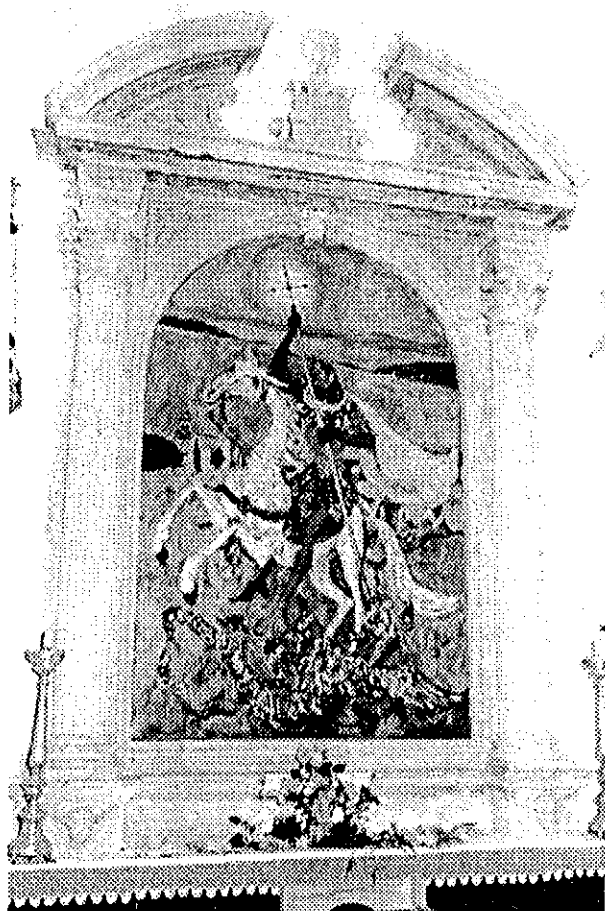
²⁶ Barbarići su (uz povremene nadimke Kimera /Chimera/ i Kmetović) u Hvaru odnosno ondašnjim maticama od 1596. do danas, a na Brusju od oko 1700. (ŽAH, MK II., 105 v, 122 v, 195, 207, 269/1633. g., uz napomenu "s Visa"/, 350 v, 362; MK III., 62, 65 v, 68 v, 189 v MU I., 67). — Početkom su se 19. st. bavili i pomorstvom (usp. J. KOVAČIĆ, n.dj. (38), 432, bilj. 32). U franjevačkoj zbirci u Hvaru izložen je brodski list gajete "Gospa od Ruzarija" Jure Barbarića načinjene u Korčuli 1809. godine.

²⁷ ŽAH, MK II., 60, 124 v, 126, 140, 142 v, 242, 256 v, 363, 363 v; 367 v MK III., 5, 60, 81, 154; MV I., 56 v, 72 v, 77 v; MU I., 20, 33, 51 v, 99, 101. — Potječu valjda iz Zastražišća, gdje se spominju 1601. (Arhiv Hvara /6/, kut. 5, Instrumentor., 43 v).

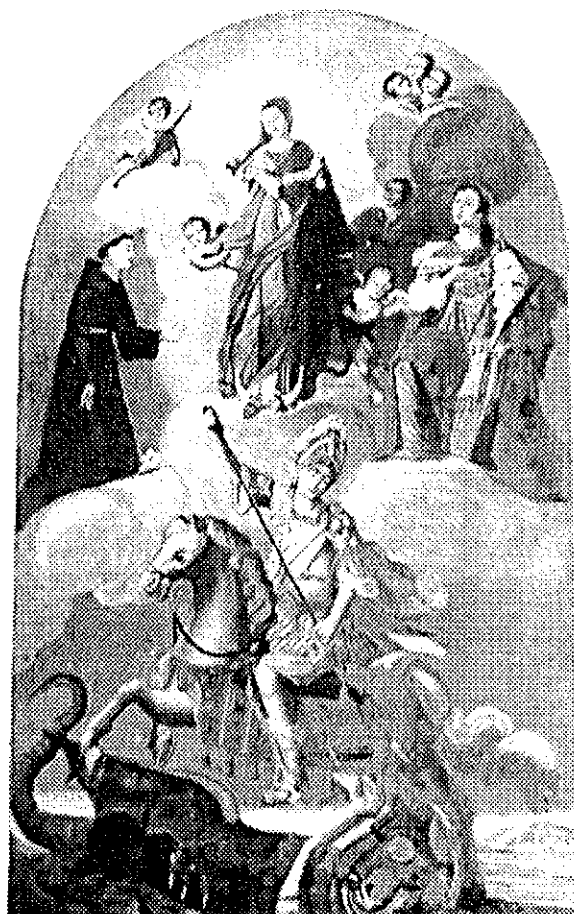
²⁸ God. 1754. navode se uz nadimak Terunčić, a 1750. kao D. ili Mišić. Godine 1660. i 1668. napomenuto je da potječu iz Podgore (ŽAH, MV I., 55 v, 65, 150 v; MU I., 71 v).

²⁹ Već je 1526. spomenut "Marinus Carich d(e) brusie" (ostavština Vučetić /25/, I.). Kasniji Carići (1772. uz napomenu "s Visa") navode se u prvoj bruškoj matici krštenih (3 i 9). — Od ostalih izumrlih bruških obitelji spomenimo onu Miloradović (1601. — Arhiv Hvara /6/, kut. 5, Instrumentor., 18 v), Radić zv. Vlah nekoć u uvali Radovčin-Dol (npr. 1747. — ŽAH, MU I., 29), Lučić sa Brača (19/20. st.), Mihojević iz Vrboske i Marinović iz Milne (20. st.), itd. — Razne vlasteoske posjede u okolici ovdje izostavljamo, ali je zanimljiv spomen posjednika Penturić, uz one Borinić i Martinović 1572. g. (Arhiv Hvara /6/, kut. 2, 463). Penturić je nadimak komiških Vitaljića (usp. Biskupski arhiv u Hvaru /dalje: BAH/, Processi criminali 1531 ... 1642, 107), dobiven po precima-slikarima. Na njihov posjed još podsjeća toponim Penturićevo.

³⁰ V. DULČIĆ, n.dj. (18), 495-496. — Stari se položaj bilježi kao "gorgne Brusie" 1595. (Arhiv Hvara /6/, kut. 3, ... Bandomier...Instrumentorum Primus), a kao "Staro Brusje" 1760. (Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, IX. Popolazione, Estimo delli Mosti della Com(m)unità...i760,1 v). "Gornje" na našem primorju znači "jugoistočno".

Glavni oltar u župnoj crkvi
(snim. Zdravko Fističić,

Župna crkva: ranija pala glavnog oltara
(snim. Zdravko Fističić, 1994.)

Brušani su u početku bili pastiri, jer je kraj tada bio još pust i neobrađen; no već je od naseljenja u 15. st. započelo veličanstveno djelo krčenja, nastavljeno sve do našega vremena, za koje (kao i u obližnjem Grablju) svjedoče beskrajne gomile po oskudnim poljima. Od početka 19. st. razvija se i ribarstvo, a već od 18. st. i destilacija zimorada (ružmarina), u novije vrijeme zamijenjenog lavandom. Na razmeđu 19. i 20. st. u selu se jako razvija zadrugarstvo. Taj je poletni razvoj Brusja grubo prekinuo prvi svjetski rat s istodobnim haranjem filoksere, teške bolesti vinove loze. Polja opustješe, a mladost je "pozobala Amerika".³¹ Od 108 stanovnika zabilježenih u prvom znanom popisu pučanstva 1673. godine, broj je do 1802. narastao na 480, a do najvećega od 1058 ljudi 1900. godine. Već 1931. bilo ih je upola manje (508), a iseljavanje se nastavilo i nakon 2. svjetskog rata,³² tako te je pri popisu 1991. zatečeno svega 238 prebivalaca.

³¹ ŽABr, Zapisnik sjednica Bratovštine Presv. Sakramenta, nepag. (v. bilj. 59).

³² J. KOVAČIĆ, *Iz hvarske kulturne baštine*, Hvar 1987. (šapirografirano), 80-81; N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine, *Čakavska rič*, Split, 1/1991, 32. — Brusje je koncem 1823. imalo 85 kuća, 100 obitelji, 25 magaraca, 37 mulla, 300 komada sitne stoke (krupne nije bilo), i 1 brod (=Barbaričevih) u hvarskoj luci; početkom 1825. bilo je ovdje 538

Župa

Brusje se sve do kraja 18. st. smatralo "predgrađem" (suburbium) grada Hvara i otpočetak je pripadalo hvarskoj stolnoj župi, kojom je u ime Kaptola upravljao kanonik-natpop (arhiprezbiter, arcipret), redovito putem svojih zamjenika. Množenjem pučanstva na Brusju pojavila se, zbog udaljenosti od Grada, potreba za vlastitom crkvom, za koju su Brušani podnijeli molbu 25.I.1676. Biskupu, koji im to odmah odobri. Ta se prvotna crkva sv. Jurja spominje po prvi put 1708., kad Brušani izabiru prvog poznatog kapelana. Početkom svibnja 1791. zamole oni Kaptol da im dopusti zakopavati mrtve u selu, kada načine grobove. Molbu kanonici prihvatiše jednoglasno 30.VIII. te godine, uz uvjet da u znak podložnosti hvarskoj stolnoj župi svake godine na blagdan naslovnika katedrale sv. Stjepana, pape (2. VIII.) daju 2 svijeće od po 3 unče (od kojih je jedna imala pripasti Biskupu), da kapelan bude dužan javiti natpopu i kaptolskom prokuratoru svaku smrt pismeno, i da ne smiju kratiti ako bi netko želio biti sahranjen u Hvaru. Stvarnu samostalnost Brusja u odnosu na Hvar pokazuju i *župne matice*, od kojih ona krštenih počinje 1768., krizmanih 1824., vjenčanih 1791. a umrlih 1791./92. i opet od 1797. do danas. Važni su i župni anagrafi, od kojih je stariji iz godina 1773.-1860., a noviji je sastavio župnik Marinović 1968. na temelju onoga župnika Plančića iz 1869./70. Brusje je formalno proglašeno župom Vladinom odlukom od 18.VIII.1849. godine.³³

Crkve

*Župna crkva sv. Jurja, mučenika*³⁴ u prvotnom je obliku, kako je već izloženo, nastala u razdoblju između 1676. i 1708. godine. Nastavak gradnje, odnosno pregradnju crkve možemo pratiti od sredine 18. stoljeća. Godine 1752. sagrađena je sakristija, na kojoj su radili starogradski zidari Vicko i Toma Škarpa te neki Nikola, a za krov je kupljeno tisuću crepova. Godine 1754. i 1755. plaćen je stanoviti proto Jakov za zapore elipsoidnih prozora lađe (Ouadi), a kovač Grižun (Grison) za željezo. Godine 1762. popravljao je crkvu i crkvenu kuću meštar Toma Kovačević, a 1764.-1767. obnavlja se krov (na kom radi V. Škarpa)

---

stanovnika, od čega 265 ženskih (Arhiv Centra, Arhiv općine Hvar, LXV., V., 3/1823, 655 i 2/1825, 3).

³³ Dominikanski arhiv u Starom Gradu, Kodeks Botteri I., 180; Arhiv Hvara (6), kut. 15, carta volante; Kaptolski arhiv u Hvaru, IV.a, 92 r-v i 94-97; ŽABr, br. 129/1903 (podaci d. J. Dulčića za Shematizam).

³⁴ R. Ferri (Prilog poznavanju ilirske mitologije, Anali HI JAZU u Dubrovniku II., Dubrovnik 1953, 421 i 427-428) dovodi u vezu štovanje sv. Jurja s ilirskim zmijskim božanstvom i početkom proljeća; svakako je riječ o naslijeđenom pretkršćanskom kultu (usp. B. Fučić, *Sveti Juraj i Zeleni Juraj*, ZNŽO 40, Zagreb 1962, 129-151), a u primjerima na Hvaru (Brusje, Gdinj, Sućuraj) vjerojatno povezanom sa stočarstvom. V. i F. DUJMOVIĆ-C. FISKOVIĆ, *Romaničke freske u Srimi*, PPUD 11, Split 1959, 39.

i nabavlja građa. Godine 1770. i 1771. kupuju se ploče za sakristiju od vrbanjskog meštra Marina Vidoševića i seljani rade na vapnenici i prijenosu kamenja. Na proljeće 1772. plaćen je majstor Petar Štambuk za 416 nogu fasadnog kamena (Pietre di Corso), okrugli pročelni prozor (stella), dovratnike i nadvratnik crkvenog portala (Porte di Chiesa ben lauorate), luk kapele s kapitelima i postamentima? (sottobasci) te 19 nogu stuba, zamašnom svotom od ukupno 1998 libara, a meštar Nikola iz Vrboske obnavlja sakristiju. U rujnu i listopadu iste godine plaćeni su za klesanje fasadnog kamenja Frane i Marko Štambuk te Antun Dujić?, uz seljane koji su prikupljali grubo kamenje za gradnju, radili u kamenolomu (Petrara — očito u blizini), kopali temelje crkve, vadili pijesak te crvenicu u Dobrinoj Pazuhi, pročišćavanu na Lokvenoj Glavi. Godine 1773. Brušani su ovom prikupljenom građom nastavili proširenje crkve, pribavivši za to dozvolu građanske i crkvene vlasti. Tako je u travnju te godine plaćen Petar Štambuk za rad na gradnji i za bočna crkvena vrata, a uz njega i pomoćnici Juraj Lučić, Dominik Foletti, Juraj Miličić Petrov i Petar Miličić, potonji svakako domaći meštri, te pomoćni radnici za blizu 200 nadnica. U svibnju je te godine uglavljen arhitrav portala željeznim kopčama i olovom.

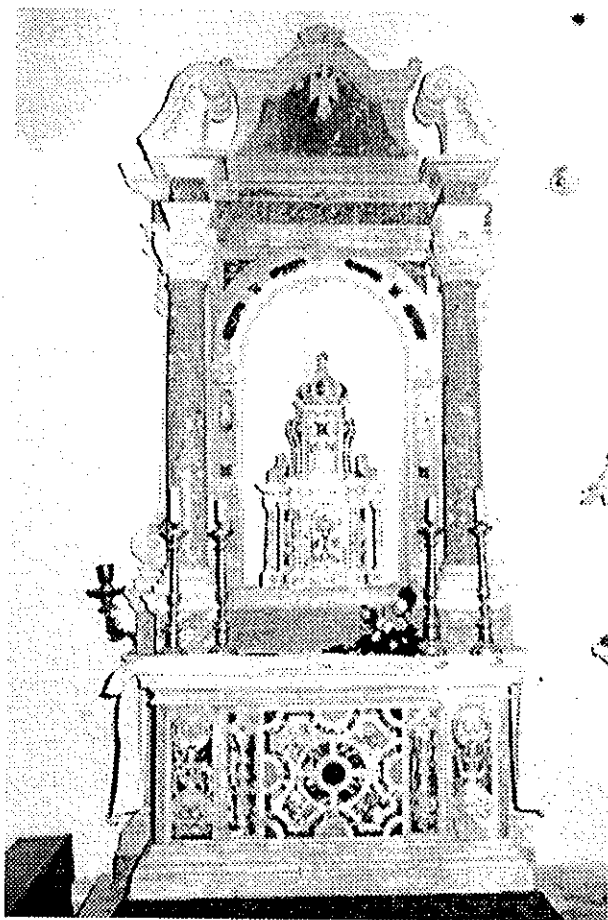
Godine 1776. isplaćuju se nadnice majstorima Štambuk: Antunu Petrovom i bratu mu Marku, Antunu Nikolinom i Frani te protu Petru za fasadni kamen, rečenom Frani još za dva polukružna prozora i 33 noge vijenca (Cornison), zatim meštru Jurju Šćuli i pomoćnim radnicima za vađenje kamena. Godine 1787. popravljaju krov Juraj Kovačević i Luka Ivanov Hure. Na godišnjoj skupštini 1793. zaključuje bratimi da nastave davno započeto povećanje crkve, koje je zapinjalo zbog loših ljetina (cattive annate), a stari da se dio crkve povisi, jer je tu bilo pretijesno za namnoženo pučanstvo. Stoga je u srpnju te godine plaćen proto Mihovil Raffanelli (koji je u isto vrijeme gradio župne crkve u Vrbanju i Zastrazišću) svotom od 60 libara za nacrt dovršenja i trebovnik, a puk je bez troška bratovštine bio podigao vapnenicu i obvezao se pomagati gradnju besplatnim radom te na svojim životinjama prenositi sedru za svod. Godine 1798. predano je prokuratorima nastavka gradnje Jurju Miličiću p. Petra i Luki Huri p. Ivana 50 cekina za građu, a slijedeće godine istome Miličiću još 140 cekina, nakon što je gradnju odobrila državna vlast. Godine 1801. navedeni su prokuratorima dobili još 60 cekina za potrebe gradnje, koja se prema tome dovršavala tek početkom 19. stoljeća.³⁵

Godine 1867. grade umjesto ruševnog stropa srednjega dijela crkve svod od opeka hvarski poduzetnici (Vicko) Kovačević i (Petar) Devecchi, a 1883.

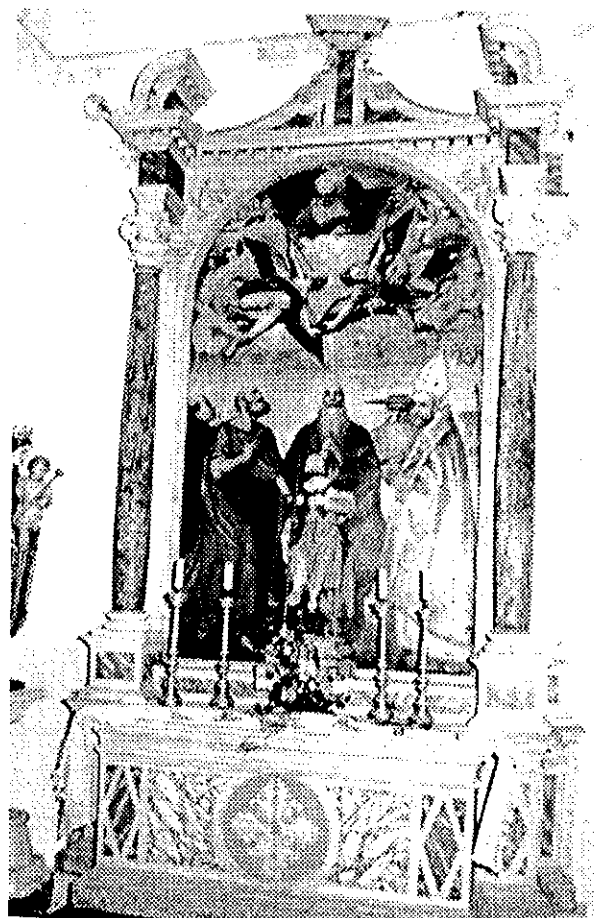
---

³⁵ Povijesni arhiv u Zadru, Fond bratovštinskih knjiga br.6, računski knjiga bratovštine Sv. Jurja u Brusju (1752-1804), 1-2, 23, 24, 81, 86 a, 87 v, 91, 100 b, 103 r-v, 104, 106 r-v, 107 v, 108, 119 v, 151, 171 r-v, 173, 190, 194 v i 205v; BAH, Riboli Extraor. P(ri)mus, 120-121 (usp. i N. DUBOKOVIĆ NADALINI, Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, *Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 67).

načinio je starogradski inženjer dr. Nikola Nisiteo nacrt i trebovnik za povišenje i popravak krova tog dijela crkvene lađe.³⁶ No glavno pitanje doskora postaje potreba gradnje nove, prostranije crkve, zbog sve većeg broja stanovnika. Molbu za novu crkvu odbila je Vlada još 1848. g., a krajem se stoljeća potreba za novogradnjom, kad je Brusje već prelazilo brojku od tisuću duša, osjećala sve akutnije. Napokon je poznati hrvatski eklektični graditelj i projektant brojnih ovdašnjih crkava, građevinski savjetnik dalmatinske vlade Ćiril M. Iveković načinio 1900. g. nacrt za gradnju nove bruške župnice. No, ni dva desetljeća napora i nastojanja dvaju župnika (Petrića i Dulčića), uz beskrajne birokratske teškoće i mjesne nesuglasice o lokaciji (usvojen je bio ipak položaj stare crkve) nisu na kraju urodili plodom,³⁷ jer je naum novogradnje omeo prvi svjetski rat, a poratno ga iseljavanje učinilo bespredmetnim.

Župna crkva: raniji Gospin oltar
(snim. Zdravko Fistonić, 1994.)

Župna crkva: oltar sv. Antuna, opata
/sv. Nikole (snim. Z. Fistonić, 1994.)

³⁶ ŽABr, Zapisnik sjednica Crkovinarstva 1838-1903, 86 i 92 v; BAH, br. 569/1883. — Oko 1882. projektirao je isti Nisiteo proširenje bruške župnice bočnim kapelama i sakristijom s juga (BAH, Ilijić II. Vizitacija, 10).

³⁷ BAH, br. 420/1848; Povijesni arhiv u Zadru, Građevinska sekcija, svez. 149. (Usp. S. PIPLOVIĆ, Sakralna arhitektura Ćirila Metoda Ivekovića u Dalmaciji, *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 7, Klanjec 1987, 51 i 54; Isti, Rad Rad Ćirila Ivekovića u Dalmaciji, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 13, Zagreb 1987, 12, 13 i 14).

Analogno bogomoljskom slučaju, danas možemo biti zadovoljni takvim ishodom. Ne samo zato što bi naumljena Ivekovićeve novogradnja danas zjapila prazna, nego i stoga što bi oblikom i veličinom bila neusklađena sa sredinom u kojoj je imala nastati, dok se ovako sačuvao skroman, ali autentičan spomenik. Prema izloženom je bruška crkva u sadašnjem obliku nastala uglavnom u drugoj polovici 18. stoljeća, a gradili su je udomaćeni graditelji iz rodova Škarpa, Štambuk i Raffanelli. Štambukovi su očito bili glavni graditelji, barem u pogledu donjega dijela crkvenog pročelja. Ono je obilježeno skromnim, reduciranim, rustičnim barokom u portalu profilirana okvira s "dijamantnim vršcima" u dnu dovratnika, te dvostrukom nadvratniku kojemu je gornji dio profiliran, a donji ima jastučast oblik s cvjetnim ukrasom po sredini i na krajevima. Ponad glavnog ulaza je polukružno dočeta niša što u polukaloti ima još renesansni motiv školjke, no po profilaciji je i tjemenjaku u obliku "puža" vidljivo da je istovremena s ostalim dijelovima pročelja. Naknadno je bila povišena da primi kip viši od prvozamišljenog, kamenu punu skulpturu oklopljenog sv. Jurja koji, jašući na konju, kopljem probada poleglog zmaja. Ova najstarija sačuvana umjetnina na Brusju starija je i od samoga sela i vjerojatno je ovamo prenesena u prvoj trećini 19. st. iz Hvara, iz kapele sv. Jurja u sklopu dominikanskoga samostana sv. Marka, koji je početkom istoga stoljeća bio podržavljen. Mogla je nastati oko 1458., a djelo je kipara koji je isklesao i kip sv. Mihovila sada u riznici Stolne crkve (moguće i poliptih sv. Luke u istoj katedrali), koga neki poistovjećuju sa Hvaraninom Radmilom Ratkovićem, učenikom Jurja Dalmatinca.³⁸ Pri vrhu je jednostavno profiliran okrugao prozor, svojstven crkvenim pročeljima toga vremena.³⁹ Zabat se pak, građen ponešto drukčijim kamenom, može pripisati zamisli majstora Raffanellia, po kojoj je vjerojatno kasnije izgrađena i skladna preslica zvonika, u novije vrijeme na nesreću izmijenjena.

Od *opreme* crkve ističu se tri oltara,⁴⁰ od kojih *glavni žrtvenik sv. Jurja* ima kamenu gornji dio, nekoć obojen i pozlaćen, koji je izvorno stajao u Gospinoj kapeli hvarske katedrale (danas kapela sv. Prospera), i u njemu je bio lik Gospe Karmelske, najstarija Bogorodičina ikona u Hrvatskoj. Dolaskom tijela sv. Prospera i gradnjom novoga Gospinog oltara u južnoj lađi Katedrale 1671.-1686. taj je žrtvenik bio uklonjen, te su ga Brušani kupili za svoju crkvu 1750. godine. Načinio ga je 1605. Tripun Bokanić (Pučišća na Braču, 1575.- Trogir, 1609.), valjda naš najvrjedniji primorski graditelj na početku 17. st. (najpoznatiji je

³⁸ J. KOVAČIĆ, Dvije hvarske skulpture iz 15. stoljeća, PPUD 32 (*Prijatelj* zbornik I.), Split 1992, 431-433 (uz slike na str. 429 i 431 tiskarskom greškom stoji "sv. Mihovil" umjesto "sv. Juraj").

³⁹ Žbice rozete i vitraj načinio je istom 1988. bruški samouki umjetnik Stjepan Miličić-Čripo p. Petra, kojega su djelo iz 1989. i vrata mrtvačnice na starome groblju, s prizorima iz seoskog života.

⁴⁰ God. 1761. spominje se i oltar sv. Filipa i Jakova obitelji Babavac (BAH, Bečić ... Visitationes, 153), a 1803. crkva ima veliki i mali oltar, oltar Karmela, novi Gospe od Ruzarija i stari Čistilišta, koji je valjalo ukloniti (Isto, Galli ... Visitat., 326-327).

njegov dovršetak trogirskoga zvonika, a u Hvaru je još sagradio Lođu i portal sv. Marka). Na žrtveniku je sada slika iz 1968. g. sa sv. Jurjem koji u bruškom krajobrazu, sa Splitskim Vratima u pozadini, probada crvenoga zmaja, čija boja valjda nije samo biblijska, već i politička alegorija, uzevši u obzir naklonosti slikara, Brušanina poteklom Ive Dulčića (Dubrovnik, 1916. - Zagreb, 1975.), istaknutog hrvatskog slikara 20. st. koji ju je poklonio zavičaju svojih roditelja.

Stara pala glavnoga žrtvenika sada je izložena u crkvi te ima likove Neoskvrnute Gospe, sv. Ante Padovanskog, sv. Margarite i središnjeg naslovnika Jurja. Prema inventaru iz 1842. imala je 4 krune od pozlaćenog i krin sv. Antuna od masivnog srebra. Slika, dopadljiv rad sasvim osrednjeg slikara settecenta, po svemu je morala nastati između 1750., godine kupnje oltara, i 1752., od kada imamo evidenciju o gradnji i opremanju ove crkve, gdje se međutim njezina nabavka ne spominje. Prema signiranoj pali sv. Petra mučenika u starogradskoj dominikanskoj crkvi, datiranoj u približno isto vrijeme, pripisali bismo je ruci Tommasa Prosperia, slikara iz Jakina (Ancone) u Italiji, koji u to vrijeme djeluje u ovim krajevima.⁴¹

Sjeverni bočni žrtvenik *Gospe Karmelske* ili *Čistilišnih duša* od kamena i žućkasta mramora, s bogatim stipesom išaranim mramornim umecima, djelo je nepoznatoga altariste iz 1802. godine. Na njemu je izvorno stajala omanja pala (sada na zidu sa strane) koja prikazuje Sv. Obitelj s dušama u čistilištu, a naslikao ju je 1842. osrednji talijanski slikar francuskog potekla Vicko (Vincenzo) Poiret (Trst, o. 1813. - Turin, 1868.), koji je u to vrijeme radio u Dalmaciji. Na Hvaru mu se temeljem brojnih analogija može pripisati i pala približno iz istoga vremena na glavnom oltaru u obližnjem Grablju.

Umjesto Poiretove pale danas je na ovom žrtveniku od 1963. g. mramorno svetohranište s glavnog oltara.⁴²

⁴¹ C. FISKOVIĆ, Trifun Bokanić na Hvaru, *Peristil* 16-17, Zagreb 1973/1974, 53-54; Isti, *Hvarska katedrala*, Split 1976, 61-62, 68, 77; J. KOVAČIĆ, *Zapisi o crkvama u Hvaru*, Hvar 1982. (šapirografirano), 30-31, 37-39, 212-213; K. PRIJATELJ, Dvije potvrde za radionicu Tripuna Bokanića, *Zbornik za likovne umetnosti* 21, Novi Sad 1985, 336 sll; *Murvac* (povremeno glasilo župe Brusje), br. 2-3/1975, 32-33; J. KOVAČIĆ, *Nekoliko podataka o starogradskim spomenicima*, PPUD 34, Split 1994. (u tisku). — Novu je sliku na Jurjevo 1969. blagoslovio biskup Bezmalinović (M. IVANIŠEVIĆ, Razmišljanja uz slike Iva Dulčića u crkvama, *Crkva u svijetu* 4(92), Split 1986, 417), a staru je nastojanjem župnika Pavišića obnovio Špiro Katić iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1981. godine.

⁴² (V. DULČIĆ), Historijski podaci o bruškim umjetninama, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 7-8, Hvar 1965, 5; Štovanje Majke Božje na Brusju, *Murvac* br.2-3/1975, 33; C. FISKOVIĆ, Slikar Vicko Poiret, PPUD 11, Split 1959, 164-180. — Palu je obnovio Špiro Katić iz splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture 1976. godine. Mramorno svetohranište na velom oltaru se prvi put spominje 1761. g. (BAH, Bečić ... *Visitaciones*, 152-153). U nedokumentiranom zapisu V. Dulčića (arhiv M. Miličića) stoji da je ovaj tabernakul izradio 1821. Petar Samohod iz Hvara. Godina se vjerojatno odnosi na nabavku gornjeg, pokretnog dijela svetohraništa za izlaganje Presvetog, dok je Samohod zacijelo bio samo nabavljač, jer je to brodarska, a ne klesarska obitelj. — Početkom 1882. ukradeno je zlato Gospe Karmelske vrijedno

Južni bočni *oltar sv. Ante Opata*, ili *sv. Nikole*, kako se često naziva po sporednom, ali omiljenom svetačkom liku, od drva obojenog u imitaciji mramora, načinio je umjesto ranijeg, onda posve trošnog, starogradski drvorezbar Ivan Deletis 1872. godine. Na njemu je vrijedna pala koju naslika Giambattista Zelotti (1526-1578.), učenik i oponašatelj ("sjena") Paola Veronesea. I ta umjetnina potječe iz podržavljene hvarske dominikanske crkve sv. Marka, a Brušani su je nabavili od Uprave državnih dobara 1844. g. za 390 fiorina. Stajala je nesumnjivo na oltaru sv. Antuna Opata, koji je podigao i opremio Antonij, sin pjesnika Hanibala Lucića u sjevernoj lađi Sv. Marka, u drugom traveju gledajući od ulaza, gdje je i sada sačuvan Antonijev grob. Možemo je datirati u 1570.-te godine, točnije između turskog paleža i pljačke samostana i čitavoga grada u kolovozu 1571. g. te slikareve smrti, odnosno Valierove vizitacije početkom 1579., gdje se već spominje. U vrhu je pale dopojasno prikazani Bog Otac, pod kojim su dva vješto impostirana anđela koja dušu u trublje nebeske slave. U donjem su dijelu slijeva nadesno sveci: Vinko Ferrerski,⁴³ Petar s ključima, Antun Opat kao središnji lik, Jerolim u kardinalskom ruhu te Nikola u biskupskom ornatu s trima zlatnim krugljama.⁴⁴ Na oltaru je i noviji kip sv. Roka,⁴⁵ a na konzoli do nje kip Gospe Karmelske (ranije na Gospinu žrtveniku), djelo Josefa Rifessera iz St. Ulrich in Gröden u Tirolu iz 1903., blagoslovljen od biskupa Zaninovića 11.XII.1904. Zamijenio je Deletisov Gospin kip načinjen 1865., pri nabavci novoga spremljen u sakristiju. No kako se stare žene nisu prestajale moliti pred starim kipom, župnik ga je Dulčić uklonio na tavan, a nažalost je uništen u novije vrijeme.⁴⁶

---

oko 162 fiorina, a posumnja se da ga uze "nieki skitalac, koj si nadievaše ime Josipovo i navieščivaše se uškopljenikom i koj zamamljaše pučanstvo s niekom višću pripovjedanja" (BAH, br. 49/1882.). Iste je godine zlato pronađeno "kod lupeža Petranovića u Bogomolju" i vraćeno, a tat osuđen na godinu dana tamnice. (Zapisnik sjednica crkovinarstva /36/, 92).

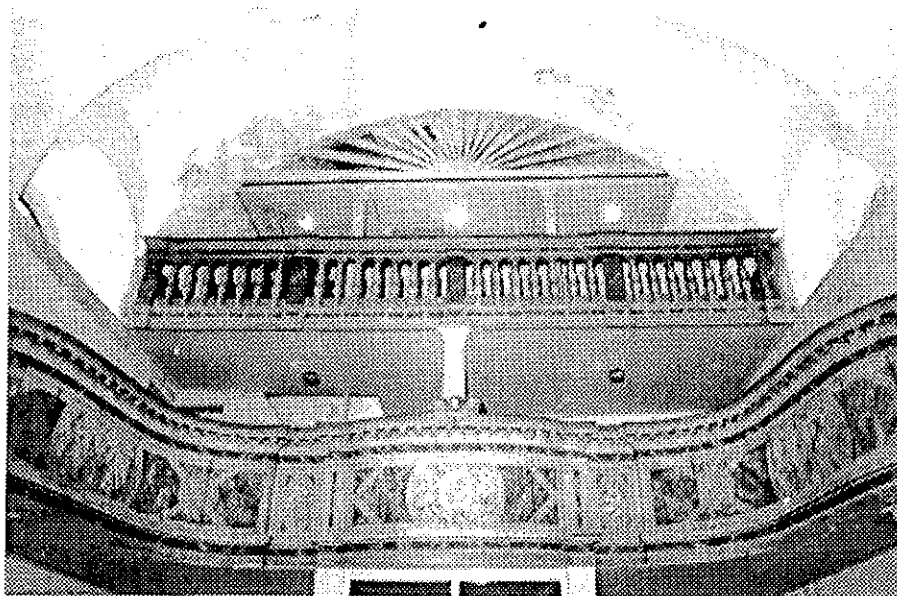
⁴³ Gdješto se ovaj lik navodi kao sv. Dominik, ili sv. Paskal Baylon, što je isključeno, jer je potonji franjevac kanoniziran istom 1690. godine. Po d.J.Dulčiću (ŽABr, br. 129/1903) to je sv. Petar Gonzalez, Španjolac umro 1246. i poznat po čudesima (od pomoraca zvan sv. Elmo). Najvjerojatnije će ipak biti riječ o sv. Vicencu, kako vele i inventari iz 1847. (BAH, br. 243/1847) i 1863. (Zapisnik sjednica crkovinarstva /36/, 82 v). On se katkad slika s plamenom i u ruci, kako je prikazan ovdje i na pali pod sjevernom propovjedaonicom hvarske katedrale.

⁴⁴ ŽABr, posebno Zapisnik sjednica crkovinarstva /36/, 86 v, 87, 88 v; V. DULČIĆ, n.dj. (42); G. GAMULIN, *Stari majstori u Jugoslaviji*, II., Zagreb 1964, 50 i sl. 28; J. KOVAČIĆ, n.dj. (32), 255-256; G. NOVAK, n.dj. (1), 106; D. DOMANČIĆ, Valierova vizitacija na otoku Hvaru, *Arhivska građa otoka Hvara I.*, Hvar 1961, 23. — Palu je popravio oko 1845. V. Poiret (C. FISKOVIĆ, n.dj. /42/, 176), a obnovio ju je 1977. Špiro Katić iz splitskog RZZSK.

⁴⁵ Postojao je i stariji kip, spomenut u inventaru 1863. (bilj. 43) i navodno popravljan od Deletisa, a po predaji prenesen iz Sv. Roka u Hvaru. U sakristiji je nekada bila i italo-grčka slika (pittura greca) sv. Roka iz te crkve, no kasnije je propala (J. KOVAČIĆ, n.dj. /32/, 266).

⁴⁶ ŽABr, br. 144/1904; Arhiv Centra, Dokumentacija, 33. — O štovanju Majke Božje, posebno Karmelske Gospe v. *Murvac* 2-3/1975, 33; 1/1976, 5-8 i 3/1976, 3-5. Razvilo se nakon velikog požara na Pelegrinu u 18. st., a zavjet je za kip nastao za kolere 1855. godine. — Dosad se

Posebno je zanimljivo dvostruko pjevalište u dnu crkve, jedinstveno na otoku i srećom sačuvano u pokoncilskom "pročišćavanju", tj. devastacijama crkvenih ponutrica. Donje pjevalište, kvalitetan rad baroknih profilacija i obojen u imitaciji mramora načinio je hvarski drvodjelac i zidar Martin Kovačević uz pomoć majstora Dobrovoljića i nekog Nadala iz Vrboske odnosno Staroga Grada između 1827. i 1836. g., dok je gornja "balatura" ili "galerija" mnogo slabiji, plošan rad koji načini talijanski majstor Angiolo Pertaldi 1851. Obje su "balature" od nastanka do danas po običaju pričuvane za muškarce, kao i prostor kora, a nastale su zbog skučenosti prostora u crkvi.⁴⁷

Župna crkva: dvostruko pjevalište (snim. Zdravko Fistončić 1994.)

Od ostale crkvene opreme nabavljeno je 1753. manje zvono, a 1755. načinio je hvarski drvodjelac rodom iz Šibenika Frane Trcanović ophodno raspelo za 40 libara, te propovjedaonicu (nažalost uklonjenu 1960-ih) za ukupno oko 120 libara, a 1756. i jednu crkvenu klupu. Godine 1759. kupljeno je u Mlecima zvono težine od 172 libre te srebrena kadionica s lađicom težine od 32 unce, za usve blizu 1000 libara dobrog, mletačkog novca (B.V.), za razliku od lošeg dalmatinskog, te plašt za 5 cekina. Godine 1762. načini starogradski meštar Kuzma Bučić kupolu krstionice, isklesane u rustičnom baroknom obliku i sačuvane do danas. Godine 1763. kupljena su dva mjedena svijećnjaka, 1768. plaćen spomenuti Bučić za okvir pale glavnog oltara i za ispovjedaonicu, a 1769. je kupljena misnica za 480 libara. U rujnu 1802. načinjen je i obojen drveni križ za 20:4 libara, a 1806. Filip Budrović iz Staroga Grada načini nov sv. Grob za

---

smatralo da je Deletisov Gospin kip spalio župnik Dulčić, no sjeća ga se zabačena na tavanu M. Miličić-Čripo, te njegova kasnijeg uništenja.

⁴⁷ ŽABr; Arhiv Centra, Arhiv općine Hvar, LXXIII., 8/1829; LXXX., 286/1833; XCIV., 559/1836; Zapisnik sjednica crkovernarstva (36), 61.

240 libara. — Godine 1861. spominje se sat na crkvenom pročelju, za koji se brinuo zvonar-crkvenjak (Nonzolo), plaćan po 40 šolada ili sićem vina od svakoga bruškog kućanstva godišnje. Godine 1876. car Franjo Josip, zamoljen od župnika Plančića za pohoda Hvaru 1875., pokloni bruškoj crkvi piksidu (275 fio) i pokaznicu (40-50 fio). Godine 1884. načini drvorezbar Francesco Fantoni “iz Jemone” nov “Božji greb”. On je ranije radio u hvarskoj franjevačkoj crkvi i u Jelsi, pa je prihvaćeno i ovdje da će tu “omastiti i pozlatiti Veli oltar, sgotoviti novi put Križa, popraviti i priomastiti kip Gospe od Karmela, omastiti sve balature i Krstionicu, popraviti i ponoviti u dielu palu Sv. Obitelji i Duša očistilišta, omastiti kip Sv. Roka iznova i tako Otar Sv. Nikole, sva propeća ... vrata, kor itd.” Tada je prihvaćeno i to da srebrenar “Krištofoli” (Antun Cristofoli) načini dva nova kandila (lampade) pred bočnim oltarima, jer je dotle visjelo samo jedno pred glavnim žrtvenikom, poklonjeno od p. Nikole Hure -“Stankića”. Godine 1891. dogovorena je nabavka “zastave s prilikom Sv. Jurja po sriedi /hrvatske/ trobojnice”, a iste godine načiniše obrtnici Kragić i Dragičević nove crkvene klupe umjesto starih iz 1836. “u velikom brodu crkve na porabu ženskih glava cića kojih se je poradjalo strašnih pogardjenja Kuće Božje usprkos svima govorenjima i nagovorima njegovim (=župnikovim) kad su se stranke glasno psovale, ružile i udarale pa i gonile pravdami ...“ Otada su klupe bile onoga “tko se prvi namjesti”. Iste je 1891. pohvaljen i srebrenar Botta koji je načinio novu kadionicu s lađicom i ‘mirboženje’ (=pax) “tako mudro, dobro i pošteno.”⁴⁸ — Od novijeg inventara valja posebno izdvojiti Križni put u mozaiku, također rad Ive Dulčića i njegov poklon, svojevrsna snažna umjetnička oporuka, djelo postavljeno 1974., malo pred umjetnikovu smrt.⁴⁹

⁴⁸ Nav. bratovštinska knjiga (35), 4 v, 25, 35, 36, 40, 55, 58, 73, 80, 84, 95 v, 97, 226 v; Povijesni arhiv u Zadru, Sciuola Parrocchiale di S: Giorgio di Bruscie II.; Zapisnik sjednica crkvinarstva (36), 75, 90, 92 v - 93, 97 r -v. — God. 1799. kupljeno je kandilo (lampada) za 56:12 l, 1846. 6 svijećnjaka od posrebrena drva i 6 stalaka za umjetno cvijeće (palme), 1874. 6 kovinskih svijećnjaka, a 1880. - 1884. plaćeno je za srebrnu lampadu Cristofoliu ukupno 183, 30 fio, sve za oltar Karmela (ŽABr, Gioranale della cassa Purgatorio, 29, 37, 48 v - 50). Godine 1838. načinjen je Križni put, a 1842. plaćeno hvarskome zlataru Rosignoliu za izradu srebrenog “Secchietto” (Isto, Giornale di Cassa della Fabreria di Brusie 1836-1849, 18 i 25). — Za pokretne bruške spomenike v. i popis konzervatora D. Domančića (Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu) od 26.VIII.1972.

⁴⁹ M. IVANIŠEVIĆ, n.dj. (41), 417. Trošak za materijal podmirili su zagrebački nadbiskup F. Kuharić sa svojim Kaptolom, hvarski biskup C. Bezmalinović i više uglednih Brušana (*Murvac* br. 2/1974, 8-9). Te je 1974. g. načinjen i oltar prema puku te pločnik male kapele (Miro Štambuk iz Selaca), uz nove klupe (Poljoprivredna zadruga Milna). — Crkva je popravljena 1960-ih i posebno 1970-ih godina, nastojanjem župnika Marinovića i nadasve Matulića, koji je pokrenuo i župni list “Murvac”, gdje ima dragocjenih podataka iz bruške prošlosti. List je nosio ime po staroj murvi (dudu) pred crkvom, možda onome nabavljenom 1819. od meštra Mihovila iz Trogira (ŽABr, Računi razni: Per Morer dal Mistro Michiel da Trau /fiorini/ 3:50). — Za obnovu crkve doprinijeli su brojni Brušani u zemlji i inozemstvu, posebno obitelji Pandol-Topo i Visković-Tabulić iz Kalifornije (spomen-ploča).

Poseban je slučaj *zvonik* na preslicu vrh pročelja. Seljani su ga odlučili sagraditi već 1904., vjerojatno po Raffanellievu nacrtu, jer su zvona dotle visila na gredama; za početak se njegove gradnje spominje 1816., no nije bio sasvim gotov ni 1842. Ali već se 1883. traži da se “providi ... dostojni zvonik”, za kakav je te godine ing. Nisiteo načinio “naris”. Između dva svjetska rata pokrenuo je don Jure Dulčić akciju za gradnju posebnog tornja zvonika, za koji je osrednji nacrt načinio ing. Krsto Filipović iz Zagreba 1938. Do početka 2. svj. rata građa je već bila pripremljena, no dolaskom komunističke vlasti dio su joj otuđili sami klesari, a ostatak je upotrijebljen za gradnju trafostanice na Kalini. Staru je preslicu u međuvremenu 1943. napola oborio grom. Umjesto gradnje tornja, načinjen je novi, sadašnji zvonik na preslicu 1957. po nacrtu ing. Mirka Miličića, pri čemu je zabat nešto snižen a preslica povećana za nova, veća zvona, te je tako bio uništen sklad staroga pročelja. Na preslici su danas (pošto je starija uzela austrijska vlast u Prvom svj. ratu) tri zvona tvrtke Colbachini (Padova) iz 1925. godine.⁵⁰ Elektrificirana su 1976. godine.

Crkvice sv. Josipa u Lučišćima

Lučišća je kao “najliplju luku” opjevao u svom “Ribanju” (1556.) hvarski hrvatski renesansni književnik Petar Hektorović, pošto se sa svojim ribarima gostio, vodio učene razgovore i slušao počašnice uz “tarpezu kamenu” do kuće “oca tere sina” Jerolima i Petra Bartučevića, vlastele i vlasnika ove vinorodne uvale sjeverno od Brusja. U svojoj oporuci 1631. odredi Hortenzij Bartučević ml. da njegovi u uvali sagrađe crkvicu; to su međutim ostvarili istom njihovim baštinici iz obitelji Jakša, dobivši za to Biskupovu dozvolu 1713. godine. Godine 1760. crkvice je bila obesvećena svjetovnom porabom i zabranjena za bogoslužje, no već iste godine obnovljena i blagoslovljena. Godine 1763. dolazi u posjed obitelji Boglić, a 1803. veli se da je već mnogo godina zatvorena i napuštena. Oko 1824. popravljena je od novih vlasnika Barbarića.

Crkvice je prema iznesenom dakle sagrađena tek u prvoj polovici 18. stoljeća, iako nosi uobičajeni biljeg pokrajinske slogovne zakašnjelosti u još gotički prelomljenom svodu i četverolisnom pročelnom prozoru. Predajno je usmjerena, s ulazom na zapadu, no nema apside koja se u to vrijeme često

⁵⁰ Nav. rač. knjiga (35), 236; BAH, ... Zudenigo Visitat., XXXII.; Bordini Visitaciones, 240; Zapisnik sjednica crkvinarstva (36), 93; Arhiv Centra, Dokumentacija, 33; ŽABr, Nabavka zvona; V. DULČIĆ, Župski arhiv u Brusju, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske* 5-6, Hvar 1963, 32. — Novu je preslicu, podignutu nastojanjem župnika Haila, platio bruški iseljenik Ivan (“Don Juan”) Jeličić iz Lime u Peruu. Po pričanju je kao dječak bacio srp kojim je žeo zimorad na Pelegrinu i plivajući došao do broda koji ga je imao odvesti u bolji život.

izostavljala. U bogato izrezbarenom baroknom okviru pale danas je slika Sv. Obitelji, rad mjesnog amatera Jakova Hure-Delmatia iz 1967. godine.⁵¹

Križevi

Kameni križ iz 1838. na rtu između Stinive i Vitarnje po predaji je spomen na utapanje braće Hure (Jurjević). — Na brežuljku Brusna Glava kod sela postavljen je 1901., prve godine 20. stoljeća, kameni veliki križ u čast “Krstu Kralju vijekova”. — Uz cestu iz Brusja prema Hvaru postavila je 1916. veći kameni križ u čast pok. muža Jurja Hure (+ 1911.) njegova udova Marija rođ. Lukić. — Iz iste je godine i kameni križ Ante Hure p. Nikole na mjestu starijeg drvenog na položaju Sinočka Pasika. — Onaj u Njivicama postavljen je u čast Ante Jeličića p. Stjepana (1886.-1942.). — Pored sad nestalog željeznog križa u predjelu Bortulovo, važan je kameni križić na gomili u predjelu Gospino, odakle su Brušani 1866. motrili Viški boj i s rodoljubnim župnikom Plančićem molili za pobjedu našega brodovlja. Obnovio ga je od željeza na mjestu drvenoga križa svojih starijih gorespomenuti A. Hure—Mikle oko 1916., a iznova je obnovljen od kamena 1991., kad je ovdje održan dio proslave 125. obljetnice Boja pod Visom.⁵²

Groblja

Kako u selu do konca 18. st. nije bilo grobnica, Brušani su se stoljećima sahranjivali po crkvama u Hvaru, posebno u onoj sv. Roka, gdje je djelovala njihova bratovština (v.). Nakon dopuštenja sahranjivanja u selu 1791. sagrađene su grobnice u dušobrižnoj crkvi 1797., no nisu dugo bile u funkciji, jer je i ovdje

⁵¹ Djela Petra Hektorovića, *Stari pisci hrvatski XXXIX.*, Zagreb 1986, 41-49, stihovi 163-508; C. FISKOVIĆ, *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split 1978, 194-195 (kuća koju spominje, s ulomkom kasnogotičkog prozora, novija je i pripada obitelji Zoranić, dok je Bartučevićevih bila ona sada vl. Miličić-Gargurov. “Spomenutog /kamenog/ stola” odavna nema); ostavština Vučetić (26), sv. 35, Kodeks Bartučević; Kaptolski arhiv u Hvaru, XVIII. b, 7; BAH, Bečić...Visitationes, 69 i Extraordinariorum Primus Becich, 115; Arhiv Hvara (6), kut. 22, Instrumentor(um) octavvs... Morosini; BAH, Galli ... Visitat., 325 i Skakoc I.^aVisitatio, 274; Arhiv Centra, Dokumentacija, 33. — U crkvici, danas vl. Jeličić i baštinika, misi se na prvu nedjelju kolovoza. Baroknoj pali, navodno popravljenju 1965. (v. Bilten HAKH 7-8,42), danas nema traga. — Uz Lučišća vezujemo još jednu književnu uspomenu, onu na Sib u Miličića (Brusje, 1886. - more kod Baria, 1944.), nadarenog književnika i slikara koji ilustrira nacionalnu i moralnu smušenost dijela hrvatske inteligencije u 1. polovici 20. st. (i ne samo onda). Serbofil i renegat, zatim “pokajnik” i napokon partizanski kapetan, naposljetku je likvidiran od komunista (v. J. LEŠIĆ, *U traganju za nestalim pjesnikom*, Sarajevo 1991.).

⁵² V. DULČIĆ, n.dj. (1), 15; P MARUŠIĆ, *Kulturni spomenici (križevi) u Brusju*, *Periodični izvještaj Centra* 161/1990, 49; Arhiv Centra, Mali fondovi 379, b, 79; J. KOVAČIĆ, *Proslava 125. obljetnice Viškoga boja*, *Periodični izvještaj Centra* 162/1994, 15-16. — Križ iz o. 1916. na položaju Gospino bacili su komunisti 1942., a narod ga kasnije stalno slagao u suhozidu.

kao i posvuda u nas zakopavanje u zatvorenim prostorima zabranila vlast iz zdravstvenih razloga. Zadnji je pokop u bruškoj crkvi obavljen u ožujku 1819. Tada je bilo aktivirano privremeno grobište u Beusnom Dolcu, koje je djelovalo do 1826. Na njemu je također sahranjeno i 14 Brušana umrlih od kolere u kolovozu 1855., a služilo je i kasnije za ukop mrtvorodenčadi. Groblje pred župnom crkvom podignuto je 1826., prošireno 1846. a dovršeno 1866. godine.⁵³ Novo groblje, kog je izgradnju inicirao župnik Dulčić između dva svjetska rata, započeto je istočno iza crkve 1981. godine.

Župnici

Na Brusju su od početka 18. st. do danas djelovali kao dušobrižnici i župnici:⁵⁴

- 1708. Dominik Boškić iz Hvara
- 1719. Antun Kovačević iz Staroga Grada
- 1723. i 1730. Vicko Rasković iz Hvara
- 1731.-1735. Antun Vitali iz Staroga Grada
- 1735.-1738. Ivan Duboković iz Pitava
- 1738.- 1742. Marin Zaninović iz Grablja
- 1742. Ivan Bojanić iz Vrisnika
- 1743. Ivan Ostojić?
- 1743.- 1760. Luka Biličić iz Vrisnika
- 1760.- 1778. Nikola Biličić iz Vrisnika, njegov sinovac
- 1778.- 1805. Šimun Vranjican iz Staroga Grada
- 1805.- 1813. Nikola Pavičić iz Vrbanja
- 1813.- 1814. Alviž Koludrović iz Jelse, upr. župe
- 1814.- 1815. Toma Juraj Plančić iz Staroga Grada
- 1815. - 1818. Špiro Rinaldi iz Hvara, upr. župe
- 1818. - 1834. Juraj Ambroz Vranjican iz Staroga Grada
- 1834. - 1836. Špiro Rinaldi iz Hvara
- 1836. Petar Ljubetić iz Sutivana
- 1836. - 1847. Kuzma Ilijić iz Staroga Grada
- 1847. - 1857. Ivan Jelčić iz Staroga Grada
- 1857. - 1893. Juraj Plančić iz Staroga Grada (do 1858. upr. župe)
- 1893. - 1903. Juraj Petrić st. iz Grablja
- 1903. - 1929. Juraj Dulčić iz Brusja (do 1907. upr. župe)

⁵³ ŽABr, najstarija matica umrlih, 2 v, 18 v, 25 r-v, 67 r-v; Arhiv Centra, Mali fondovi 47, V. DULČIĆ, n.dj. (1), 15. — Prema najstarijoj bruškoj matici umrlih, dušobrižnik je Pavičić umro ovdje 27.IX.1813. i bio sahranjen u grobu kod krstionice. To je jedina grobnica i sada sačuvana u crkvi - možda u svrhu sakrarija.

⁵⁴ Prema župnim maticama u Hvaru i Brusju, sv. Brusje i drugim spisima u BAH te popisu od S. Zaninovića-Sibanova, *Murvac* 3/1973, 4-6.

1929. - 1956. Frane Tadić iz Staroga Grada
 1956. - 1958. Ante Hailo iz Brusja, upr. župe
 1958. - 1964. Jure Belić iz Jelse, ekskurent iz Hvara
 1964. - 1968. Branimir Marinović iz Milne, upr. župe
 1968. - 1978. Ivo Matulić iz Postira (do 1972. upr. župe)
 1978. - 1990. Emil Pavišić iz Nerežišća
 1990. - 1992. Mili Plenković iz Svirača, kapelan u Hvaru
 1992. - 1994. Zrinko Brković iz Novog Travnika

Župni pomoćnici i zamjenici:

1805. Nikola Plančić iz Staroga Grada
 1823. - 1827. (uz prekide) Špiro Rinaldi iz Hvara
 1827. - 1830. Bože Smodlaka iz Dugopolja⁵⁵
 1826. i 1830. - 1832. Luka Michieli-Tomić iz Gornjega Humca
 1832. - 1834. Ivan Vulić iz Splitske
 1854. Juraj Plančić iz Staroga Grada
 1855. franjevac Bonaventura Lučić iz Vrboske
 1856. - 1857. Ivan Paulović iz Hvara
 1892. Kuzma Vučetić iz Hvara
 1893. Stjepan Miličić iz Brusja
 1903. Juraj Dulčić iz Brusja

Župna kuća

Prvotno ju je sagradio kao svoj ljetnikovac zaslužni Cezar Bonaiuti, hvarski biskup od 1736. do 1759., za što su mu bruški župnici služili godišnju zakladnu misu. Ta je župna kuća tik uz crkvu obnovljena o. 1816., a 1848. opet se govori o njezinoj obnovi, za koju je 1853. načinio nacrt Antun Galasso. No, od toga ne bi ništa, pa je župnik zbog posvemašnje ruševnosti župnoga dvora stanovao 1850-ih i 1860-ih godina po privatnim kućama. Napokon je kanonika bila "povećana i preustrojena" 1875. godine.⁵⁶

Svećenici, redovnici i redovnice rodom iz Brusja

- *Mate Dulčić-Hure* (1741.-1783.), službovao u Hvaru.
- *Grgur Miličić* (1743.-1782.), zamjenik župnika u Vrisniku i Svirčima te župni pomoćnik u Hvaru.

⁵⁵ Za sebe u pismu Biskupu kaže da je "od Ritâ arvaskoga", tj. glagoljaš, te da ne može vršiti službu Božju zbog "Foncijuni koi se činne u jezik *Latin* usuakoj Parrochijh od ove Darxave", naime hvarske biskupije (BAH, br. 407/1830).

⁵⁶ BAH, Riboli Visitaciones, 310; Arhiv Centra, Arhiv Kasandrić, sv. 35; vizitacija Zudenigo (50); BAH, br. 344/1848; V. Dulčić, n.dj. (50); BAH, br. 738/1856, 84/1857, 541/1858, 727/1864, 872/1865 te sv. Brusje; Arhiv Centra, Mali fondovi 190.

— *Stjepan Miličić* (Čripo) (1870.-Hvar, 1933.), kratko vrijeme župni pomoćnik u Brusju i Pučišćima, a već iste 1893. u Hvaru isprva kao župni pomoćnik, kasnije kao župnik i kanonik. Liberalan svećenik široka obrazovanja i kulturni djelatnik.

— mons. *Juraj Dulčić* (Mirin) (1875.- Split, 1957), nakon župničke službe u rodnom Brusju hvarski kanonik, dekan i prepozit. Najznamenitiji bruški svećenik i župnik, sveta života, neumorno djelovao na dobrobit mjesne Crkve i naroda u vjerskom, kulturno-prosvjetnom i socijalno-političkom pogledu. Kao katolički publicist objavio je brojne članke, a kao učenjak istaknuo se u filologiji i etnografiji. Bavio se i pjesništvom. Ovih nekoliko redaka neka posluže kao poticaj za potrebitu monografiju.

— *Pavao (Josip) Miličić* (Jurešin), franjevac (1876.-Hvar, 1961.), dugogodišnji gvardijan hvarskoga franjevačkog samostana, silno omiljen, posebno među stranim posjetiteljima.

— *Mate Hraste* (Boko) (1884.- Rijeka, 1953.), nakon ređenja 1908. studirao povijest i zemljopis u Grazu, 1911./12. župni pomoćnik u Milni, u 2. svj. ratu župnik u Mircima, gdje su ga komunisti u atentatu ranili; zatim dušobrižnik u vojsci NDH. Obrazovan i svestran,⁵⁷ začasni kanonik hvarski.

— *Mate Hailo* (1886.- Vrapče, 1955.), od ređenja 1910. do 1914. župni pomoćnik Pučišća, župnik u Povoljima 1919. - 1922., kasnije vojni dušobrižnik i kapelan bolnice u Vrapču.

— *Grgo Miličić ml.* (Grgurov) (1895.-1926.), službovao u Komiži.

— *Ante Hailo* (1912.- Šibenik, 1975.), župnik u šibenskoj biskupiji, posebno u Betini, a kraće vrijeme i u Brusju.

— *Ante Miličić* (Donko) (1917. -), vjeroučitelj u Hvaru, župnik u Narti kod Zagreba 1945. - 1955., upr. župe Povolja 1956-1972., zatim do 1983. djelatnik u HKD sv. Ćirila i Metoda.

* * *

— *Marija Hailo* (1863.- ?), redovnica u Dubrovniku.

- *Ruža Zoranić* (1877.- ?), od 1897. "picokara" u pustinjačkom samostanu Dutić na Braču.

— *Anica Visković* (Parunić) (1877.-1905.), milosrdnica u Zagrebu.

— *Dinka Hraste* (1878.-1909.), milosrdnica u Zagrebu.

— *Alfonza (Margarita) Tudor* (1892.- 1979.), benediktinka u Hvaru od 1908. do 1940., a zatim do smrti opatica samostana benediktinki u Rabu.

— *Jerka Dulčić (Puiz)* (1896. - ?), franjevka u Americi.

⁵⁷ J. FRANULIĆ, *Skrajnje pogubna zabluda*, Služba Božja, Makarska 1994, 42-43.

Bratovštine

Bruška se bratovština *sv. Roka* spominje u istoimenoj crkvi u Hvaru od početka 18. do početka 19. stoljeća, kada ju je ukinula francuska vlast, dobra joj podržavila, a crkvu pretvorila u skladište (danas je stambena kuća). Bruško je crkvinarstvo kasnije u 19. st. uzalud tražilo od Države da mu ustupi bratovštineske zemlje, iako je uz njih bilo voljno preuzeti i zakladne obveze — služenje misa za pokone ostavitelje.⁵⁸

Pravilnik nekad glavne bratovštine *sv. Jurja* nosi nadnevak 4.XII.1707., kad je očito bila i utemeljena. Članovi joj bijahu isti kao i prijespomenutoj, manje-više svi muškarci glave obitelji, a mogle su se upisati i ženske. Svaki je bratim bio dužan odraditi određen broj besplatnih nadnica na gradnji i uređenju crkve te sadnji i obrađivanju njezinih vinograda. Svi su se bratimi i sestrima morali ispovjediti i pričestiti u ovoj crkvi na Jurjevo, te doći na sprovod pokojnim članovima ili nekome iz subratimske obitelji (umrlog je člana naljeđivao najstariji sin). Prekršitelji su plaćali globe, a bratovština birala dužnosnike i vodila administraciju, kao i druge na otoku.⁵⁹

Knjige s Posinca 1913
Murto

Seoski pečat iz početka 20. stoljeća.

I tu su bratovštinu ukinuli Francuzi te je zamijenili župnim crkvinarstvom. Donekle ju je nadomjestila bratovština *Presv. Otajstva*, osnovana 1841. godine. Imala je slična pravila kao i prethodna, a uz to i povlasticu predlaganja crkvinara, no dužnost je obrade crkvenih zemalja postala početkom 20. st. preteškom, zbog raseljavanja "pa i uslijed novoga duha vremena", te je bez tog uvjeta obnovljena 1913. godine. U svojim se bratimskim tunikama s crvenim oplećkom i pojasom isticala u obredima s Presvetim.⁶⁰

⁵⁸ J. KOVAČIĆ, n.dj. (41), 239-240; Isti, n.dj. (32), 265-266. — Po predaji je pločnik od crvenog bokeljskog kamena (pietra di Cattaro) u srednjem dijelu bruške župne crkve ovamo prenesen iz hvarskog Sv. Roka.

⁵⁹ Arhiv Centra, Dokumentacija, 33 (usp. bratovštinsku knjigu iz bilj. 35).

⁶⁰ Zapisnik sjednica crkvinarstva (36), 15-18; ŽABr, Zapisnik sjednica Brat. Presv. Sakramenta 1913-1948.

Od 18. do 20. st. djelovala je i udruga *Čistilišnih duša*, za koju su posebno plaćeni "questuanti" prosili m̄ast od vjernika za jematve, a prihod se trošio na mise za preminule. Od pretičaka (imali su i škrabicu za novčane priloge) dijelom su opremali i crkvu, posebno oltar Čistilišta ili Gospe Karmelske.⁶¹ Bilo je i drugih pobožnih udruga, tako ona Gospe Karmelske utemeljena 1851., Srca Isusova iz 1852. i Srca Marijina iz 1853., te udruga protiv psovanja iz 1854. godine.⁶²

Škola

Počeo ju je držati za nekolicinu bruške i druge djece od svog dolaska 1818. župnik Juraj Ambroz Vranjican, koji je 1829. predložio da se za učionicu preuredi prostrana kuhinja koja je od gradnje zauzimala polovicu župne kuće, a nova da se kuhinja sagradi između kuće i sakristije, jer je dotadašnja učionica u istoj župnoj kući bila pretijesna. Škola je ponovno otvorena 1.II.1848. s učiteljem Antunom Jelčićem i župnikom kao ravnateljem za 55 đaka. Godine 1849/50. učionica je u kući Mate Vežića te ima ploču i tri klupe. Godine 1857. učitelja Jelčića zamjenjuje Karlo Marcatti, a ravnatelj postaje župnik Plančić. Godine 1859/60. provizorni je učitelj Jerolim Machiedo, a nakon njega isti župnik barem do 1866. Nastava se tada obavljala u župnoj kući, koja je međutim doskora napuštena zbog opasnosti od rušenja. Godine 1879/80. nadograđena je s juga i povišena na dvokatnicu ranije sagrađena crkvena kuća, za školu i učiteljev stan, po trebovniku mjesnih majstora drvodjelca Ante Barbarića i zidara Ante Miličića-Ivotova, koji je i vodio radove.⁶³ Bruška se škola ugasila 1.XI.1988., sa zadnjom učiteljicom Anitom Blašković za niže razrede osnovke.

Ovdje je nužno istaknuti dugogodišnjega učitelja i ravnatelja, zaslužnoga župnika Jurja Plančića. Isticao se rodoljubljem, pa je već 1872. počeo voditi administraciju na hrvatskom (dok je hvarski biskupski ordinarijat to uveo istom

⁶¹ Isto, *Giornale della cassa Purgatorio* (48).

⁶² Isto, br. 129/1903; BAH, br. 166/1852 i 478/1855. - Mali župni običajnik iz početka 19. st. (Arhiv Centra, Arhiv općine Hvar, LIX., 36/1822): župna je misa bila u 11 sati, u 12 sati blagoslov s Presvetim (svake treće nedjelje), u 13 sati vjeronauk (korizmom kasno navečer, zbog propovijedi, a večernja i krunica počinjale su ovisno o godišnjem dobu od 15,30 do 17,15 sati. Na Sv. Ivana Evanđelista bila je župna misa-zornica. Blagoslov s Presvetim bio je iza večernje na Sve Svete, Silvestrovo i Novu godinu.

⁶³ Isto, LXXVI., 601/1829; BAH, sv. Brusje, Škola; br.499/1857, 81/1860, 343/1861, 296/1864, 379/1865, 164/1867, 935/1868, 703/1879; Zapisnik sjednica crkovernarstva (36), 89; Arhiv Centra, Mali fondovi, 379 b, 12; V. DULČIĆ, Arhiv osnovne škole u Brusju, Bilten HAKH 3-4, Hvar 1961, 5-6. — Od bruških učitelja istaknuli su se Ivan K. Novak (1884.-1888.), koji je proučavao mjesnu arheološku baštinu, te Andrija-Josip Kuljiš (1889.-1896.), brat legendarnog don Antonija (v. V. Dulčić, Zrhiv Centra, Dokumentacija, 33). — Čini se da je neko otvaranje škole bilo i 1844., pa je 1994. proslavljena 150. obljetnica. — Oko konca 1. svj. rata služila je za školsku zgradu kuća Jeličić (č.zgr. 312/2. — Arhiv Centra, Arhiv općine Hvar, Škola).

1900.). Plančić je utemeljitelj narodnoga preporoda u Brusju⁶⁴ i odgojitelj prvih naraštaja brojnih bruških intelektualaca⁶⁵ kojima se ovo selo uvijek ponosilo. Hrvatski je pjesnik Gustav Krklec (1899.-1977.), ljubitelj Brusja, to duhovito izrazio stihovima u doba razlaza Staljina i Tita i u jeku velikoruske šovinističke kampanje početkom druge Jugoslavije:

“Pa nek trube kardinali Kremlja
da na svijetu sve izumio Rus je -
— ali nije vrh timora Brusje!”

Ostali spomenici

Ističe se ruševina ladanjske kuće na položaju *Mancirovo*, koji međutim stare isprave i prvi (austrijski) zemljišnik nazivaju *Jarčišće*,⁶⁶ koji se naziv još čuje. U prekrasnu krajobrazu među bruškim gomilama i s jedinstvenim pogledom na Hvarski kanal i otok Brač, svakako je jedna od vizualnih okosnica Brusja. Sastoji se od udaljenije gospodarske zgrade-podruma i glavne kuće koja je bliže sadašnjoj otočkoj cesti. Ova ima terasu sa zidanim stupovima odrine i zdencem, a na začelju veliku krušnu peć. Obje su zgrade građene prirodno pravilnim lomljencem (“basetinama”) iz okolice.

Zemljište su baštinici Ivana Krstitelja Ostoje zbog duga ustupili Kaptolu, a ovaj ga prodao uglednoj hvarskoj ljekarničkoj, kasnije plemićkoj obitelji Rinaldi 1733. za 2166 libara. Kuća se spominje u oporuci Tibalda D. Rinaldia 1800. g., pa je dakle sagrađena u drugoj polovici 18. stoljeća. Šteta da nije obnovljena.⁶⁷

⁶⁴ Zapisnik sjednica crkovinarstva (36), 88. — Narodnu svijest u tom vremenu ilustrira slijedeći otpis:

“Uglednom Obćinskom Upraviteljstvu

Na moju žalost usilovan sam povratiti ovdje dodani Spis te Častne Obćine jer napisen u tudjen jeziku. Molim istodobno odsle da mi se ne šalju spisi u tudjem jeziku dali u našem milom Hrvatskom jer inače neću ih primati.

Brusje dne 29 Ožujka 1885

Mate Miličić glavar”

(Arhiv Machiedo u Hvaru, C II., 1).

⁶⁵ Popis im donosi V. HRASTE u: *Brusje, povijesni prilog*, Brusje 1985, 35-48.

⁶⁶ Jarčišće se kao toponim spominje kod Nerežišća na Braču 1659. (Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Brača, kut. 2, 5, 12), a 1673. i na Visu (Isto, Arhiv Hvara, kut. 11, Instrumentorum 4, 21v). — Sada se naziv Mancirovo može izvesti od “(pri)mancir” = primicerij, što je naslov trećega dostojanstvenika ranijeg Kaptola i možda nadimak (ne i služba!) posljednjeg od obitelji Rinaldi, dugogodišnjeg bruškog dušobrižnika don Špira (umro 1846.).

⁶⁷ Kaptolski arhiv u Hvaru, XI.a, 1, 145-146; Arhiv Hvara (6), kut. 18, Libro 2do Instrumentor(um); Povijesni arhiv u Splitu, NS V./15; (N. Duboković:) Ruina Moncirovo kod Brusja, Periodični izvještaj Centra 3/1966, 10-11 (danas vl. Miličić-Gargurov).

S u m m a r y

THE PARISH OF BRUSJE ON THE ISLAND OF HVAR

J o š k o K o v a č i ć

This paper, based chiefly on archival sources, deals with the village of Brusje on the westernmost part of the island of Hvar (Croatia), and its parish. The village was founded in the 15th century by the Dulčićs from Vrbanj on the same island. Having originally belonged to the Cathedral parish of the nearby town of Hvar, it gained its independence only in the 18th cent. The parish church from around 1700. was enlarged to the present shape in the late 18th cent. by local masters Štambuk and Raffanelli. Some of its works of art were transferred from the town of Hvar: the main altar (T. Bokanić, 1605), the altarpiece of St. Anthony the Abbot (G.B. Zelotti, 1570ies), and probably the statue of St. George, the patron saint, on the façade (R. Ratković?, cca 1458). The double gallery in the church is in its lower part a work of Martin Kovačević from Hvar (cca 1830), an altar is of Ivan Deletis from Stari Grad (1872), and an altarpiece of v. Poiret from Turin (1842). The painting formerly on the main altar is here attributed to T. Prosperi (around 1750). Outstanding contemporary Croatian painter Ivo Dulčić, whose parents were born here, left little before his death in 1975. some of his works in this church. The paper also treats the local parish priests, clergy born in the village, its lay brotherhoods, the village school and other relevant data.